

Min moster Anna-Lisa var också sådan

Paqvalén, Rita. 2021. *Queera minnen: Essäer om tystnad, längtan och motstånd*. Helsingfors: Schildts & Söderströms. (312 sidor)

ESSÄSAMLINGEN QUEERA MINNEN inleds med att författaren och litteraturvetaren Rita Paqvalén berättar om ett samtal med sin morfar. Hon hade ännu inte kommit ut inför slakten men ändå börjat ta med sin partner på besök. Partnern presenterades då ibland som hennes väninna. Plötsligt utbrister morfadern: ”Alla visste ju att Selma Lagerlöf var *sådan* [...] *det* genomsyrar hela hennes författarskap” (11). Han fortsätter: ”Min moster Anna-Lisa var också *sådan* – hon bodde och arbetade tillsammans med tant Isa och de hade en privat hjälpstation i nuvarande Stockmann – men det var ju inget man talade om, fast det ju var klart att hela slakten visste” (11).

Sjuksköterskeparet Anna-Lisa Höckert och Isa Hasselström är två av de personer som *Queera minnen* handlar om. Deras yrkesliv, vardagsliv och sociala sammanhang skildras utifrån såväl empiriskt källmaterial som personliga minnen av dem. Vi får en levande inblick i ett förflutet liv under 1900-talets första hälft, som sannolikt var ett lesbiskt liv. I sammanlagt tre kapitel skildras livsöden, relationer och situationer som alla tilldrog sig i ett svensktalande finländskt sammanhang från slutet av 1800-talet fram till 1950-talet. Huvudpersonerna är, förutom Anna-Lisa och Isa, också den i dagens hbtqi-historia väl kända norska fotogra-

fen Marie Hoeg, som spenderade några år i Ekenäs, samt den säregne målaren Harald Gallen (Arthur Harald Gallén). Därtill skildras också en rad andra personer, ibland helt kort, ibland lite mer ingående, såsom är fallet med riksdagskvinnan, kvinnosakskvinnan och yrkesinspektören Vera Hjelt.

Paqvaléns bok är omfattande. Den innehåller ett stycke queer historia och lämnar samtidigt ett metod- och teoribidrag till hur det förflutna kan queeras, det vill säga hur vi kan tänka och tolka queert kring det förflutnas lämningar och spår. Bokens titel är underfundig och omfattar dessa båda inriktningar. "Queera minnen" kan läsas som ett imperativ, som en uppmaning att med ett visst metodgrepp stanna upp och fundera över hur det förflutna kan tolkas och öppnas upp om heteronormativitetens hegemoni tas på allvar i tolkningsprocessen och "det dolda och nedtystade, de knappt urskiljbara spåren" (14) uppmärksammas och problematiseras. Samtidigt är titeln också ett adjektiv, en beskrivning av dess innehåll: en samling queera minnen. Det är åtminstone vad jag tror att författaren avsett med titeln; inget sägs om det, men det är så jag läst boken.

Därtill finns ett tredje huvudspår i boken. De inledande och avslutande kapitlen utgör ett gediget inlägg i dagens debatt om kulturarv, riktat framför allt till musei- och arkivsektorn. Hur museer och arkiv kan och bör förvalta ett icke-heterosexuellt kulturarv utan att vare sig negligera och förminska betydelsen av det queera förflutna eller fixera och skriva fram mer än vad som finns bäring för, är något som ägnas stort utrymme i boken. Därtill för Paqvalén viktiga resonemang riktade till sektorn om betydelsen av att involvera expertis i arbetet – från såväl forskare som aktivister – och att vara beredd på reaktioner när minnesinstitutioner eller samlingar queeras. Här förs betydelsefulla resonemang, såväl teoretiska som erfarenhetsbaserade. Jag hoppas verkligen att personer som arbetar med detta tar till sig de många kloka resonemang som Paqvalén för.

Essäsamlingens titel är vacker och appellerande: vem vill inte kika in i det queera förflutna med all den tystnad som omgärdat såväl längtan och begär som vardagsliv, uthållighet, motstånd och uppfinningsrike-

dom? Med de metodresonemang som löper genom hela texten i korta, intrikat infätade reflektioner handlar boken övergripande om hur förflutenhet kan utforskas, minnas och förstås, utan att vi vare sig övertolkar eller negligerar de queera öppningar och kikhål som ibland finns i själva källmaterialet eller blir synliga genom en reflekterande kontextualisering av tid och rum. Det handlar, som Paqvalén inledningsvis betonar, om att öppna upp för möjliga ingångar till förståelse och nya läsningar.

Det är således en ambitiös bok. Anslaget förutsätter såväl god kännedom om historisk hantverksskicklighet och metod- och teorimässig beläsenhet, som kunskap om kulturarvsfrågor. Paqvalén behärskar samtliga områden väl, även om hon stundtals låter det historiska källmaterialet styra framställningen lite väl mycket. Historiska fakta, namn, datum et cetera tar ibland överhand och framställningen flyter då inte riktigt som den ska. Vart är vi på väg, är en fråga som uppstår då och då under läsningen. Paqvalén verkar vara medveten om detta eftersom hon inledningsvis ber läsaren ha tålamod (16).

Paqvalén var en av redaktörerna för den litteraturvetenskapliga antologin *Queera läsningar: Litteraturvetenskap möter queerteori*, som gavs ut 2012. I antologins mycket korta men högst informativa inledning citerar redaktörerna Hanna Hallgrens och Jenny Tunedals uppmaning att i läsning av texter fråga: "Hur är texten queer? Hur queer är texten? Frågan är mer intressant än svaret" (Kivilaakso, Lönnngren & Paqvalén 2012, 8). Att ställa dessa frågor och samtidigt hålla fast vid att det viktiga inte är svaret, utan att ställa frågan, är en läsart och tolkningsstrategi som verkar ha väglett Paqvalén även den här gången. Jag skriver "verkar", för hon varken återknyter till eller utvecklar denna handfasta och historiskt kloka hållning. Men det är så hon arbetar. Subtillt och öppet tolkar, läser och skriver hon fram vindlande och intresseväckande historier om människor som verkat och periodvis levt i Finland. Hur ska tillgängligt källmaterial förstås? Vad händer om vi läser spåren queer? Vi vet att vi inte har allt från deras liv i de arkiv eller bibliotek vi besöker, fotona ger inga entydiga svar, personliga minnen är just minnen. Men somligt förefaller vara tydligt nog och indikera djupet i ett val som handlar om

att leva utanför heteronormativitetens ramar, till exempel att begravas tillsammans, att skriva in den en levvt med i sitt testamente, att noggrant föra logg över besökare i gästböcker där somliga namn förses med randanmärkningen "Nihil obstat" (Inga hinder föreligger) följt av ett utropstecken.

Det är på det hela taget en ljuvlig bok: tankestimulerande, rörande och hoppingivande – om än stundtals lite rörig och vild. Precis som livet!

**ULLA MANNS,
SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA**

REFERENSER

Kivilaakso, Katri, Ann-Sofie Lönnngren & Rita Paqvalén. 2012. *Queera läsningar: Litteraturvetenskap möter queerteori*. Stockholm: Rosenlarvs förlag.